

MEBELLƏRİN KONSTRUKSIYASININ VƏ FORMASININ İNKİŞAFINDA ÜSLUBLARIN ROLU

N.N. HƏSƏNOV, N. S. BİNNƏTLİ
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC)

Məqalə hazırda elə bir mənzil, mədəniyyət ocaqları, tədris və s.müəssisələr tapılmaz ki, onlarda mebellərdən istifadə edilməsin. Deməli, mebel malları bizim həyatımızın ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Bu baxımdan ölkəmizdə əhalinin maddi-rifah halının arası kəsilmədən günü-gündən yaxşılaşdırılması daha gözəl və yüksək keyfiyyətli mebellərə olan tələbatın artmasına səbəb olmuşdur. Bununla belə mebel istehsalında bədii üslubların tarixinə səyahət etməklə onların biri-birilərindən fərqli cəhətlərinin araşdırılması hazırkı tədqiqat işinin qarşısında duran məsələlərdəndir.

Açar sözlər: üslub, konstruksiyalasdırma, mebel arxitekturası, antik, qotik, rokoko, barokko, klassik, Bidermayer, Ronessans

Tarixi məlumatlardan göründüyü kimi mebel istehsalının bir neçə min illik tarixi vardır. Lakin antik dövra aid olan mebel üslubu bizim dövrümüzə gəlib çatmamamışdır. Bu barədə məlumatları müzeylərdə saxlanılan qədim keramika vazalarının üzərindəki rəsmərdən, kitablardan, tablolardan bilmək olar. Çünkü, müxtəlif dövrlərdə hazırlanmış mebellərin özlərinə məxsus üslub xüsusiyyətləri, tərtibatı, forması, konstruksiyası və s. əlamətləri də biri-birilərindən fərqli olmuşdur.

Üslub dedikdə, müəyyən bir dövrün incəsənəti üçün səciyyəvi olan obrazlı sistemin ümumiliyi, bədii ifadə vasitələri kimi başa düşülür. Bu söz “etil” və ya “etalon” sözündən götürülmüşdür ki, bu da qədim yazı aləti olmuşdur. Mebel istehsalında üslub arxitektura formalarının təsviri və tətbiqi incəsənətin uzun müddət ərzində mövcud olan davamlı xüsusiyyətləri hesab edilir və tarixən yaranaraq tarixən də biri digərini əvəz edir.

Mebellərdə ən qədim arxitektura üslubu antik dövrünün üslubudur ki, bu da eramızdan əvvəl VII-V əsrə təsadüf edir. Mebellərdə arxitektura məvhumu dedikdə müəyyən məqsədlər üçün nəzərdə tutulan mebel əsyasının konstruksiyası və xarici görünüşü başa düşülür. Bu mənədə ən qədim antik üslubuna xas olan mebel növü oturmaq üçün olanıdır ki, ilk dövrlərdə bu əşa primitiv xarakterə malik olsa da müəyyən bir tələbatı yerinə yetmişdir. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, inşaat incəsənəti ilə mebel istehsalının çox sıx əlaqəsi vardır. Yəni binanın xarici arxitekturası mebellərin müxtəlif bəzək formalarına köçürürlə bilməşdir. Ona görə də neçə yüzilliklər ərzində mebellərin və digər məişət əşyaların yan yana düzülməsi və ya məişətin tərtibatı mədəni tələbatını ödəyən estetik qiymətləndirmə mənbəyinə çevrilmişdir.

Ən qədim mebel üslublarından birisi roman üslublu mebellərdir. Roman üslubu mebellər

kilsələrin və təm-taraqlı mühitin tərtibatında istifadə edilməklə bizim dövrümüzə gəlib çatmışdır. Bu mebel növləri yaşayış üçün gərəkli olmamışdır. Roman üslublu mebellər X-XII əsrləri əhatə edən mebellər sayılır. Roman üslublu mebellər çox iri ölçülü oturacaq stullarından ibarət olmaqla tərpənməyən konstruksiyaya malik idi, 3 və 4 ayaqlardan ibarət olmuş və divarlara bərkidilmişdir. Bu mebellər dülgərlərin sadə yaradıcılığı olmaqla ancaq müəyyən tələbatı ödəmək imkanına məxsus olmuşdur. Bunların hazırlanmasındaki texnika və alətlər ağac materialından ev tikilməsində istifadə olunanlardan ibarət olmuşdur. Tədricən ən müasir alətlər, məmulatın konstruksiyasının dəyişdirilməsi, habələ emalının yeniləşdirilməsi nəticəsində roman üslublu mebellərin hazırlanmasında sadə bəzəndirilmə formalarından istifadə edilmişdir. Əvvəlcə metal zolaqlarından istifadə edilməklə bəzək işləri görülmüş və tədricən detalların yapışqanla birləşdirilməsi metaldan istifadəni aradan götürmüştür. Sonaralar mebellərin üzərində oyma, vəhşi heyvanların surəti, bitkilərin rəsmləri kimi bəzəndirilmədən istifadə olunmuşdur.

XIII-XIV əsrlərdə qotik üslublu mebellər istehsal edilməyə başlanmış, lakin ilk dövrlərdə konstruksiyasına görə roman üslublu mebellərdən o qədər də fərqlənməmişdir.

Lakin, binanın xarici arxitektura üslubundan mebellərdə qotik bəzəndirilmə ənənəsi keçə bilməşdir. Mebellərdə dik detalları qüllə fasonlu olmaqla onların üz səthinin bəzəndirilməsində bitki ornamenti və şəbəkəli naxışlardan istifadə olunmuşdur. Qotik üslublu mebellərin konstruksiyasında ən əsaslı dönüş yalnız XV əsrдə baş vermişdir. Bunun isə səbəbi xüsusi dəzgahlarda nazik taxtaların doğranmasının istifadə edilməsi olmuşdur. Çərçivəli konstruksiyadan istifadə edilmə rütubətin təsirindən məmulatın ölçüsünün dəyişməsi

nöqsanının aradan götürülməsinə şərait yaratmışdır. Mebellərin künclərinin birləşdirilməsində daha çox zivanlardan istifadə edilmişdir. Qotik üslublu mebellərin içərisində ən məşhur olanı müxtəlif bəzəndirilmə tərtibatına malik olanı şkaf idi ki, bunun hazırlanmasında rezbalı oyma üsulundan istifadə edilmişdir. Axırə yaxın qotik üslublu mebellərin emalı prosesində cökə və aqcaqovaq ağaclarının nazik təbəqələrindən istifadə edilməklə üzlənmə əməliyyatı tətbiq edilmişdir.

İtaliyada Renessans incəsənət növünün meydana gəlməsi dünya miqyasında insan həyatında yeni qarayış əks etdirməyə səbəb olmuşdur. Renessans dövrünün ilk illərində mebelin konstruksiyası ilə bəzəndirilməsi arasında üzvü bağlılıq olmamış və tədricən mebelin bəzəndirilməsində yeni üsullardan istifadə olunmağa başlanılmışdır. İtaliyadan fərqli olaraq Almaniyadan qərb rayonlarında mebel istehsalında da-ha bərk ağac cinslərindən, xüsusişlə qoz və digər meyvə verən ağac cinslərindən istifadə olunmuşdur. Eyni zamanda yeni alətlərin, məsələn siğal rəndələrinin, fasonlu işlərin yerinə yetirilməsi üçün kiçik alətlərin hazırlanıb mebel istehsalında istifadəsi kiçik ölçülü, fasonlu bəzək əməliyyatlarının yerinə yetirilməsinə şərait yaratmışdır. Almaniyada XVI əsr-də nazik üzlük təbəqə şponları hazırlayan dəsgahların istehsalı mebellərin üzləşdirilməsi prosesi texnikasından istifadəni daha da genişləndirmişdir. Daha hamar səthlərin yaradılması, xarici üzlük şponlarla örtülməsi qurudulmuş ağac materiallarının ölçüsünün tam saxlanmasına şərait yaratmışdır. Mebellərin daxili səthləri üzlük şponlarla örtülməmişdir. Da-ha sonralar mebelin xarici səthləri mumla silinərkən xoşagələn tutqun görkəm almışdır. Mebellərin iri detalları ağac zivanlarla bərkidildiyindən yeri gəldikdə mebeli sökmək də çox asan olmuşdur. Mebellərin nümunələrinin yaradılmasına məşhur rəssamlar – dizaynerlər məşgül olmuşlar. Habelə fərdə emalatxanaların işlərinə daha böyük diqqət yetirilmişdir. Ən qiymətli mebel növlərindən kabinet şkafı Leypsik muzeyində saxlanılır. Barokko üslublu şkaf inkrustasiya bəzədilməsi ilə işlənərək yenə də Leypsik muzeyindədir.

Barokko üslubu 1667-ci ildə Fransada ilk mebel istehsalı müəssisəsinin yaradılmasına səbəb oldu. Kral mebel manufakturası Bul K.A. başçılığı altında Almaniyadan kənardə öz mebel eskizləri ilə daha məşhur olmuşdur. Sonralar isə Almaniya mebel istehsalına daha böyük təkan verdi. Bu zamanlar çoxlu sayda alman mebel ustaları Fransada fəaliyyət göstərirdilər. Xüsusişlə Almaniyada yeni mebel formalarına keçid çox ləng gedirdi. Almaniyada Barokko mebel üslubuna xas olan mebel hissələrində əymə üsulundan daha çox istifadə edilmişdir. Xarici səthin cilanması seçilmiş ağac cinslərinin teksturasını daha da canlandırmış, detalların bəzəndirilməsində qızıl丹, gümüşdən, sədəfdən istifadə edilmişdir. Barok-

ko üslublu kamodda hərəkət etdirilən siyirtmələrdən istifadə edilmə Rokoko üslublu çərçivəsində hazırlanı eyni adlı mebelədə daha geniş yayılmışdır. Barokko üslublu oturacaq stullarının bəzəndirilməsində dekorativ ornamentlərdən istifadə olunmuşdur.

Barokko üslubunun çıxəkləndiyi dövrdə daha iri və ağır formalı və bəzəkli mebellər get-gedə yoxa çıxdı. Oyma naxışlar yapısdırma naxışlarla əvəz olundu və üzlənmə dülgərin stukaturlama üsuluna keçdi. Mebelin konstruksiyası artıq mebellərin əşyalarının əsas texnologiyası sayılmırı. Şkafın, siyirməli paltar şkafının frontal görünüş səthi və divarları əyilmiş formaya malik olmuşdur ki, bu da emalatxana ustanının bacarığından asılı idi. Rokoko üslublu mebellərin xarakterik xüsusiyyətləri məharətlə metal furniturelardan, alt tərəflərində doğranma şəbəkə naxışlardan və qızıllaşdırılmış detallardan ibarət olmuşdur. Bu cür mebellərin bəzəndirilməsi Almaniyadan qərb bölgələrində daha çox divaryanı stolların, paltar şkaflarının, yumşaq kiçik ölçülü divanların, künc şkaflarının və s. bahalı mebellərin hazırlanmasında istifadə olunmuşdur.

XVIII əsrin ortalarında İngiltərədə rokoko üslublu özlərinə xas olan mebel istehsalı yaradılmışdır. Bu mebellərin əsas xarakterik cəhətləri onun formasının məqsədyönlü olmaqla artıq bəzəndirilmələrdən imtina edilmişdir. Bu mebellər bütün daxili yüksəmlığa malik olmuşdur. Tədricən Şərqi Asiya ölkələri ilə ticarət əlaqəsi genişləndikcə Çin dövlətinə məxsus olan mebel motivlərindən istifadə edilmişdir. Bu üslublu mebellər ingilis qırmızı ağac ustası Cippendeylin adı ilə bağlı olmuşdur. Bu mebellər formasının gözəlliyi və konstruksiyasının tərtibatı ilə səciyyəvi olmuşdur.

Klassik mebel üslubunun da özünəməxsus xüsusiyyətləri olmuşdur. Mebellərin konstruksiyasında buraxılaraq Rokoko üslublu düz xətli kontura malik olan mebel hazırlanması prosesi başladı. Artıq klassik mebellərdə əyri ayaqlar, girintili-çixıntılı gövdə, metal elementlərindən bəzəndirilmə, oyma üsulu ilə naxışlama ortadan götürüldü. Belə mebellər formalarından mütənasib istifadə edilmə imkanına malik olmuşdur ki, bu klassik mebel üslubunun əsas əlamətləri idi. Məsələn, komodun və yaxud yazı masasının formasında xəsislik əlaməti olmuşdur. Yenidən ampir, Budermayer, rokoko üslublu oturacaq stulları klassik mebel üslubuna daxil olmuşdur.

Nəhayət sonralar XVII əsrin sonlarına yaxın və XVIII əsrin birinci yarısına qədər XVI Lyüdovik mebel üslubu, yenə də XVII əsrin 70-ci illərindən XVIII əsrin birinci on illiyi ərzində Bidermayer, XVIII əsrin əvvələrindən XIX əsrin birinci yarısına qədər modern üslublu mebel növləri istehsalı olmuşdur.

1850-ci illərdən başlayaraq XX əsrin təxminən 30-cu illərinə qədər müasir mebel üslubu hökm

sürmüşdür. Bu mebellerin forması Bidermayer üslubunun aradan götürülməsinə və mebellərdə ciddi formalar yaddan çıxdı. Əhalinin varlı təbəqəsi və mülkiyyətçilik amilləri qotik, Renessans və borokko üslublu mebellərin istehsalını tələb etdi. Üslublarda baş verən qatma-qarışqlıqla gənc rəssamlar qrupunun əks fikirləri yarandı və onlar bütün bəzəndirilmə növlərindən imtina edərək yeni yeni üsullar axtarmağa başladılar. Gənc mebel rəssamları mebel istehsalında Modern üslubunun yenidən canlandırılması fikirlərini söylədilər. Bunlar mebellərin bəzəndirilməsində bitki mənşəli yasti rəsmlərdən və ya xətti ornamentlərdən istifadə olunmasını təklif etdilər. Lakin modern üslubu cəmisi 10 il davam etdi. XX əsrin əvvələrindən

başlayaraq texnologiyanın inkişafı və ağaç emalı dəzgahların yaradılması artıq mebellərin kütləvi seriya ilə istehsalını tələb etdi ki, bu gündə bu proses davam etdirilməkdədir. Deməli, seriyalı istehsal olunan mebellərin hansı bir üsluba aid edilməsi isə qeyri-mümkündür.

Nəticə: Buradan göründüyü kimi mebellərin müxtəlif dövrlərdə üslub əlamətləri onların formasında, bəzəndirilməsində istifadə xarakterinin çox funksiyalarında, konstruksiyasının müxtəlifliyində hazırlanğı materialların müxtəlifliyində açıq aydın öz əksini göstərə bilmişdir. Bütün bunlar isə mebel üslublarının xarakterik cəhətlərinin biri-birlərindən fərqlənməsini sübut edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Həsənov Ə.P., Həsənov N.N., Osmanov T.R və başqları. İstehlak mallarının estetikası. Bakı, 2014-ci il. 2. Сомов Ю.С. Анализ и конструирование. Журнал. Техническая эстетика, № 3, 1966 г. 3.Клаус Роланд, Вольфганг Зиберт. Производство мебели. Сокращенный перевод с немецкого О.Х.Ивановой. Из-во «Легкая промышленность». М, 1976. 4.smaylzadə C.İ. Mebel istehsalının əsasları. Azərnəşr, 1962-ci il.

Роль стилей оказавшие влияние на развитие конструкции и формы мебели

Н.Н. Гасанов, Н.С.Биннетли

В статье даны анализы отличительных особенностей стилей мебели в разных периодах.

Ключевые слова: стиль, строительство, мебельная архитектура, античный, готический, рококо, барокко, классика, *Bidermayer, Ronessans*.

Role of styles in the development of design and shape of the Upholstery

N.N. Hasanov, N.S.Binnatli

At the moment there are no such flats, cultural centers, educational establishments, and so on. Thus, furniture goods have become an integral part of our lives. From this point of view, improvement of the welfare of the population in our country day by day without any interruption has led to the increase in the demand for more beautiful and high quality furniture. Nevertheless, the study of the different styles of artistic styles in furniture production is one of the challenges facing today's research.

Key words: style, construction, furniture architecture, antique, gothic, rococo, baroque, classic, *Bidermayer, Ronessans*

